

Περί της κερδοφορίας των ανθρωπιστικών επιστημών

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

➤ Πόσο έχει στοιχίσει στη χώρα η επιστημονική ενασχόληση με το έργο του Διονυσίου Σολωμού; Είναι οικονομικά επωφελής η μελέτη της Επανάστασης του 1821; Θα μπορούσε να αποτελεί επικερδή επένδυση η έκδοση ενός κώδικα εγγράφων του Αγίου Όρους; Ερωτήσεις σαν και αυτές αξίζουν να τις σκεφτεί κανείς ή αποτελούν επιθεωρησιακά χωράτά;

Εδώ και μερικά χρόνια στη χώρα μας βιώσαμε την απόλυτη κυριαρχία του οικονομικού σε κάθε έκφανση της ζωής μας. Η οικονομία —σαν να αποτελούσε αυταξία— μοιάζει να καταλαμβάνει τα πάντα: τις συζητήσεις πολιτικών και πολιτών, τα δελτία των ειδήσεων, το διαδίκτυο, τις καθημερινές κουβέντες και τις αγωνίες των ανθρώπων. Σ' αυτό το περιβάλλον, στο προς ψήφιση πολυνομοσχέδιο του Υπουργείου Παιδείας περιλαμβάνονται και επιμέρους ρυθμίσεις ζητημάτων του ερευνητικού χώρου, όπου και πάλι ένα από τα βασικά θέματα είναι η σχέση έρευνας και οικονομίας, η σύνδεση έρευνας και αγοράς.

Με δεδομένο το πλαίσιο αυτό, υπάρχει άραγε ζωτικός χώρος για τις ανθρωπιστικές επιστήμες; Είναι ή μπορούν να γίνουν

κερδοφόρες η ιστορία, η φιλολογία, η αρχαιολογία, η φιλοσοφία; Η απάντηση, κατά τη γνώμη μου, είναι μια διπλή κατάφαση: και είναι κερδοφόρες από τη φύση τους και μπορούν να γίνουν ακόμη περισσότερο από τη χρήση τους — υπό την προϋπόθεση ότι θα συνεννοηθούμε τι είδους κέρδος προσδοκούμε.

Οι επιστήμες του ανθρώπου —τουλάχιστον στις χώρες που γνώρισαν τον Διαφωτισμό— επί αιώνες υπήρξαν τα αδιαμφισβήτητα, γερά θεμέλια του οικοδομήματος των νεωτερικών κοινωνιών, του πολιτισμού τους, και συνεπακόλουθα και της οικονομίας τους. Τα τελευταία χρόνια όμως βρέθηκαν στο στόχαστρο κοντόφθαλμων και μακροπρόθεσμα αντιπαραγωγικών αντιλήψεων, που απαιτούσαν να μετατρέψουν το προσδοκώμενο από τις ανθρωπιστικές επιστήμες όφελος για την κοινωνία, από μια συγκολλητική και διάχυτη στον χώρο και στον χρόνο ουσία, σε ένα άμεσο, μετρήσιμο χρηματικό κέρδος. Μπορούν όμως να μετρηθούν όλα με την ίδια μεζούρα; Έχει νόημα να υπολογίζει κανείς το ανά σελίδα κόστος των ιστορικών ή των φιλολογικών μελετών, όπως διατεινόταν πρώην υπουργός και διαπρύσιος κήρυκας του νεοφιλελευθερισμού;

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οι ανθρωπιστικές σπουδές βρίσκονται εκτός του πεδίου της τρέχουσας οικονομίας. Αντίθετα, ο δημόσιος λόγος και το ευρύτερο κοινό καταναλώνουν με αυξανόμενους ρυθμούς και ποικίλους όσους τρόπους τη γνώση που

έχει παραχθεί από αυτές. Αυτό είναι ένα φαινόμενο που έχει παρατηρηθεί διεθνώς τις τελευταίες δεκαετίες, ισχύει όμως και κατεξοχήν στην Ελλάδα, λόγω της ιστορικής της διαδρομής και του τρόπου συγκρότησης του ελληνικού κράτους. Έτσι, ανηρωί τομείς της οικονομίας στηρίζονται στην εμπορική εκμετάλλευση, στη διάδοση και στην παραγωγή προϊόντων που τις αξιοποιούν. Η αγορά βρίθεται από εκδόσεις ιστορικού περιεχομένου, από ψηφιακές εφαρμογές, ηλεκτρονικά παιχνίδια και άλλα ποικίλα ψηφιακά, εικονικά, κινηματογραφικά και έντυπα προϊόντα, τα οποία χρησιμοποιούν κατά το δοκούν προϊόντα της συσσωρευμένης στο πέρασμα του χρόνου γνώσης. Εκμεταλλεύονται δηλαδή ένα είδος αποστάγματος της έρευνας, που συχνά απέχει —αν δεν διαστρέφει κιόλας— τις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις.

Αν όμως κάποια παράγωγα της έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες έχουν υπό όρους τη δυνατότητα να διατεθούν στην αγορά, η βασική έρευνα, η πρωτογενής δουλειά που θα δημιουργήσει το επιστημονικό υπόβαθρο, θα παράγει καινούργια επιστημονικά εργαλεία, σώματα τεκμηρίων και πληροφοριών, νέες προσεγγίσεις και μελέτες δεν μπορεί να είναι αυτοχρηματοδοτούμενη. Είναι ευθύνη πρωτίστως του κράτους, και δευτερευόντως, επικουρικά των ιδιωτικών χορηγικών φορέων στο πλαίσιο της κοινωνικής τους ευθύνης, να εξασφαλίσουν τους όρους αναπαραγωγής της

έρευνας. Αυτό προϋποθέτει κρατική χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων με αυστηρά κριτήρια και σταθερούς κανόνες αλλά και έλεγχο της κατανομής των διαθέσιμων πόρων, μοίρασμα της πίτας με πιο δίκαιο τρόπο. Τα παραδείγματα είναι πολλά, θα σταθώ όμως σε ένα κατά τη γνώμη μου χαρακτηριστικό και ενδεικτικό των πολιτικών που ακολουθήθηκαν στην εποχή της γιγάντωσης του διαδικτύου. Η δημιουργία μεγάλων έργων ψηφιοποίησης και κατασκευής ηλεκτρονικών υποδομών στηρίχθηκε στην αξιοποίηση της συσσωρευμένης από τις ανθρωπιστικές επιστήμες γνώσης. Οι πόροι όμως που διατέθηκαν διοχετεύθηκαν αποκλειστικά σχεδόν στους διαχειριστές-διακινητές της πληροφορίας και στις εταιρείες πληροφορικών εφαρμογών, ενώ οι επιστημονικοί κλάδοι που είχαν παράγει το περιεχόμενο δεν εξασφάλισαν ούτε μία στοιχειώδη συνδρομή για την αναπαραγωγή τους. Δεν χρησιμοποιήθηκε δηλαδή, παρά ελάχιστα, επιστημονικό προσωπικό από τους κλάδους των ανθρωπιστικών επιστημών στην λεγόμενη παραγωγή μεταδομένων, καθώς η έμφαση δόθηκε στην απλή ψηφιακή αναπαραγωγή. Τα καλά και τα κακά έργα στον τομέα αυτό είναι πολλά και προσιτά σε όλους στο διαδίκτυο. Ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας είναι —ιδιαίτερα σήμερα στην εποχή των ισχνών αγελάδων— να επιλέξει ποιον δρόμο θα επιλέξει.

Ο Δημήτρης Δημητρόπουλος είναι ιστορικός (Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών).